

C. Starší česká literatura

1. Přehled literárního vývoje v českém středověku / 2. Ukázky staroslověnské literatury / 3. Staré pověsti české / 4. Kosmas: Kronika Čechů / 5. Ukázky literatury doby lucemburské / 6. Ukázky literatury doby husitské

Pozice české slovesné kultury byla vždy ovlivněna skutečností, že počet uživatelů češtiny není ve světovém měřítku vysoký. České země se ovšem nacházejí na historické křižovatce mnoha kulturních vlivů, což naopak vede k tomu, že česká slovesnost i literatura dosáhly značné vnitřní rozrůzněnosti, pohotově zachycovaly obecné trendy a obsahují řadu kvalitních děl. Chceme-li tuto skutečnost poznat blíže, musíme ovšem přiznat, že vymezení pojmu česká literatura není snadné: mnozí její autoři nepsali (jen) v češtině, někteří tvořili rovněž v zahraničí, naopak do českého literárního vývoje zasáhly také osobnosti pocházející z ciziny a mnohá díla české literatury prorazila do světa jen ve spojení s jinými druhy umění. Není ovšem překvapivé, že tento vývoj začal již v raném středověku – ostatně česká literatura je nejstarší literaturou slovanského světa.

1. Přehled literárního vývoje v českém středověku

1-1 První písemné zmínky o Českých zemích a jejich obyvatelích; 1-2 Staroslověnské písemnictví na Velké Moravě / 1-3 Česká lidová slovesnost v počátcích českého státu / 1-4 Přejít k latinskému písemnictví za vlády dynastie Přemyslovců / 1-5 Rozkvět české literatury v době lucemburské / 1-6 Česká slovesná tvorba v éře husitství a počínající renesance.

1-1 První písemné zmínky o Českých zemích a jejich obyvatelích

Vůbec první písemné zmínky o Českých zemích najdeme v dílech starořímských historiků z počátku císařství, tedy z období kolem přelomu letopočtu (nejznámějším z nich je Tacitus). Zmiňují Čechy pod jménem *Boiohaemum*, jež upomíná na skutečnost, že Čechy předtím bývaly součástí území keltského kmene Bójů – prvního obyvatelstva Českých zemí, jehož jméno známe.

Po keltské éře bylo naše území v 1. – 6. století po Kr. součástí teritoria některých germánských kmenů, především Markomanů a Kvádů.

V 1. polovině 6. století byzantští historici Prokopios a po něm Jordanis uvedli ve svých dílech průkopnické zprávy o Slovanech a o jejich expanzi v krajinách severně od Dunaje.

Především v 7. století vznikla v germánském státě Franské říši latinsky psaná kronika (kniha obsahující chronologicky řazené zprávy o významných událostech) označovaná jako *Kronika tak řečeného Fredegara* (podle franského mnicha, patrně nejvýznamnějšího z jejích autorů). Najdeme v ní první zmínku o Slovanech v Českých zemích: týká se kmenového svazu Sámova říše, jež pod vedením původně franského kupce Sáma sdružovala západoslovanské kmeny a vítěznými bitvami se úspěšně ubránila jak turkotatarským Avarům, tak posléze Frankům (bitva u Wogastisburgu).

1-2 Staroslověnské písemnictví na Velké Moravě

V 8. století se České země staly objektem křesťanských misí. Kromě zvláštního, samostatného působení iroskotských misionářů se jednalo především o misie franské. Franští kněží se orientovali na šíření křesťanství mezi vládnoucí vrstvou zdejšího slovanského obyvatelstva. Iniciovali vybudování prvních kostelů, do nichž ovšem tehdy mohli vstupovat jen lidé pokřtění. Bohoslužby byly téměř celé v latině – tedy včetně všech čtení z Bible. V slovanském jazyce franští misionáři prezentovali pouze kázání (promluvu aktualizovaně vykládající čtený biblický text); všechny slovanské jazyky si tehdy ještě byly velmi blízké (téměř jako různá nářečí jazyka jediného).

V r. 800 se franský král Karel I. Veliký dal v Římě od papeže Lva III. korunovat na (již středověkého) římského císaře; tím si nárokoval vládu nad celou vlivovou sférou křesťanského

světa – přinejmenším toho západního, latinského. Počínaje r. 805 směřovala do Českých zemí série **franských vojenských vpádů**. Ve stejné době vznikl na jižní Moravě a jihozápadním Slovensku slovanský stát **Velká Morava**, založený knížetem Mojmir I. Jeho nástupce **Rastislav** vypravil do Byzantské říše (jež byla protivníkem Franků) poselstvo se žádostí o byzantskou misii, která by vytěsnila vliv franských misionářů.

Byzantský císař Michal III. tedy vyslal na Velkou Moravu **misii** vedenou zkušenými misionáři, **řeckými bratry Konstantinem a Metodějem**. Pocházeli ze Soluně a dobře znali balkánskou podobu slovanského jazyka (označujeme ji jako **staroslověnštinu**). Na Velkou Moravu přišli **asi r. 863**. Částečně před svým příchodem, částečně až na Velké Moravě **přeložili do staroslověnštiny všechna 4 evangelia**. Aby je vůbec mohli takto zapsat, vytvořili písmo **hlaholici** – řecká ani

latinská abeceda totiž nepostačovaly pro záznam slovanských měkkých souhlásek aj. Evangelijnímu překladu předradili svou veršovanou předmluvu **Proglas**, jež byla určena širokému publiku a obhajovala překlad bohoslužebných textů do národního jazyka. Papežské autority (papežská kurie) totiž tehdy takové překlady Bible nepřipouštěly, neboť se obávaly posouvání významu svatého textu (každý překlad beletrie je zároveň interpretací).

Staroslověnský překlad evangelií měl zásadní význam nejen pro porozumění Ježíšově zvěsti, ale také pro emancipaci věřících vůči knězi: umožnil totiž laickým účastníkům mše, aby sami posoudili, zda kněz při kázání vykládá či komentuje biblické čtení adekvátně.

Konstantin a Metoděj byli na Velké Moravě úspěšní: vyškolili tam skupinu svých žáků. Společně s nimi přeložili některé jiné křesťanské texty (včetně dalších částí Bible) a také sepsali právnícké příručky (zejména **Zakon sudnyj ljudem** = *Soudní zákoník pro laiky*). Velkomoravská literatura ve staroslověnštině se stala **první literaturou slovanského světa**.

ГЛАГОЛИЦА ПИСМА
СВЯТЫХ АПОСТОЛ
И ЕВАНГЕЛИЙ
СВЯТЫХ ПАВЛА
И ДРУГИХ СВЯТЫХ
ОТЕЦЪ И БРАТІЙ
СВЯТЫХЪ. СЕ
ВЕРШОВАНО
ВЪ СЛУЖБѢ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
И ЕВАНГЕЛИЙ
СВЯТЫХЪ ПАВЛА
И ДРУГИХЪ С
СВЯТЫХЪ ОТЕЦЪ
И БРАТІЙ С
СВЯТЫХЪ.

Oba věrozvěstové pak s několika svými moravskými žáky navštívili Řím a dosáhli toho, že papež Hadrián II. staroslověnskou liturgii povolil a žáky vysvětil na kněze. Konstantin v Římě zemřel (předtím tam vstoupil do kláštera a přijal řeholní jméno Cyril) a papež Hadrián pak Metoděje vysvětil na arcibiskupa pannonského (= především velkomoravského).

Na Velké Moravě však mezitím knížete Rastislava svrhl a na trůně vystřídal jeho synovec **Svatopluk**. Vedl expanzivní politiku, **dobyl Čechy** a mnohé další kraje, ovšem k cyrilometodějské misii a osobně k Metodějovi zaujímal nepřátelský postoj. Metoděj tomu čelil další misijní prací a svými diplomatickými cestami – mj. znovu do Říma a pak do Byzance. V Římě papež Jan VIII. potvrdil staroslověnskou liturgii, ovšem s kompromisní podmínkou, že při slovanské mši se bude číst nejprve text latinský a teprve po něm staroslověnský.

Metoděj pokřtil zajatého prvního známého **českého knížete Bořivoje z dynastie Přemyslovců**. **Po Metodějově smrti († 885) byli staroslověnští kněží z Velké Moravy vyhnáni**. Většina jich našla útočiště v jiných slovanských zemích (v Bulharsku, Rusku aj.), takže se **staroslověnská liturgie rozšířila** a přispěla k vytváření národních slovanských literatur.